

PROFESOR DOKTOR HENRYK ZIELIŃSKI

22 IX 1920 — 6 III 1981

Polska nauka historyczna, środowisko naukowe Wrocławia poniosły wielką i bolesną stratę. 6 marca odszedł od nas nagle prof. dr Henryk Zieliński, wybitny uczony, członek wielu towarzystw i naukowych inicjatyw krajowych i zagranicznych, dla licznych roczników studentów historii nauczyciel i mistrz. Życie prof. Zielińskiego i Jego działalność naukowa od 32 lat związane były z Uniwersytetem Wrocławskim. Tu bowiem w 1949 r. podjął pracę starszego asystenta, po ukończeniu rok wcześniej studiów historycznych na Uniwersytecie Jagiellońskim, tu ukształtował się Jego warsztat naukowy. Natomiast o zasięgu zainteresowań badawczych Profesora można stwierdzić, iż w dużej mierze zadecydowały o nich Jego osobiste doświadczenia życiowe.

Urodził się 22 IX 1920 r. w Szembruczku koło Grudziądza. Jego dzieciństwo i młodość upłynęły na Ziemi Złotowskiej, niejednorodnym narodowościowo obszarze pogranicza polsko-niemieckiego. Henryk Zieliński pochodził z rodziny patriotycznie zaangażowanej w kultywowanie polskości. Ojciec Jego, Juliusz, był nauczycielem w polskiej szkole, natomiast wuj, ksiądz Bolesław Domański, był zasłużonym i długoletnim prezesem Związku Polaków w Niemczech. Po ukończeniu w 1938 r. neoklasycznego gimnazjum im. Jana Sobieskiego w Grudziądzu rozpoczął służbę wojskową. We wrześniu 1939 r. jako plutonowy podchorąży znalazł się na pierwszej linii frontu. Został ranny w sławnej bitwie nad Bzurą, po czym dostał się do niemieckiej niewoli. W obozach jenieckich przebywał aż do chwili zwolnienia w początkach 1944 r. Rozpoczął wówczas studia na tajnym Uniwersytecie Jagiellońskim, które kontynuował po wyzwoleniu. Zaproszony w 1949 r. do Wrocławia, przeszedł następnie wszystkie szczeble kariery uniwersyteckiej: w 1951 r. został doktorem, w 1955 r. docentem, profesorem nadzwyczajnym w 1962 r., zwyczajnym w 1971 r. Przez dwa lata 1970—1972 był profesorem Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Pierwsze prace historyczne Henryka Zielińskiego w formie naukowej refleksji wiązały młodzieńcze spostrzeżenia i doświadczenia z obfitą niemiecką dokumentacją źródłową. Dotyczyły one zagadnienia dziejów, liczebności i świadomości narodowej Polaków w okresie międzywojennym w Niemczech, a głównie na Ziemi Złotowskiej. Postawa Polaków w Niemczech, rozwój ich świadomości narodowej i formy, w jakich się one przejawiały na obszarze pogranicza polsko-złotowskiego począwszy, a następnie aż po Śląsk Opolski i Górny, znajdowały się w centrum zainteresowań Profesora do końca lat pięćdziesiątych. Przesunięcie tych zainteresowań na sprawy śląskie wiązało się zarówno z pracą na Uniwersytecie Wrocławskim, siłą rzeczy akcentującego w swych badaniach dzieje Śląska, a także ze współpracą z Zakładem Historii Śląska Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk, trwającą aż do 1968 r.

W trudnym do połowy lat pięćdziesiątych dla nauki historycznej okresie prof. H. Zieliński zajmował się zagadnieniami walki o narodowe i społeczne prawa

górnoląskiej klasy robotniczej. Po latach, na jubileuszowym spotkaniu w dniu 26 II 1981 r., krytycznie oceniał skutki osobiście odczuwanego wówczas nacisku aktualnej polityki i manipulowania postawą oraz poglądami historyków.

Szczegółowa znajomość problematyki śląskiej od początku lat sześćdziesiątych stanowi punkt wyjścia rozszerzających się pól badawczych Profesora na zagadnienia stosunków polsko-niemieckich i ich reperkusji w całości polityki zagranicznej Drugiej Rzeczypospolitej. Z tego okresu pochodzi współautorstwo w firmowanej i przygotowanej przez Instytut Historii PAN syntezie *Historia Polski*, liczne wypowiedzi w periodykach naukowych i popularnych na temat założeń, kierunków i efektów polskiej polityki zagranicznej, a przede wszystkim krytyczny pogląd na dzieje wielonarodowościowej, pełnej napięć społecznych i politycznych odrodzonej Polski.

Naukowe pasje prof. Henryka Zielińskiego wykluczały ograniczenie się do badań historii regionalnej, wychodziły poza zakres chronologicznych zainteresowań historyka dziejów najnowszych. Najpełniej wypowiedział się na kartach akademickiej syntezy historii Polski lat 1864—1939, która niedawno jeszcze była jedynym powojennym opracowaniem syntetycznym dziejów Polski z lat 1918—1939.

Lata siedemdziesiąte przyniosły kolejne naukowe inicjatywy prof. Zielińskiego. W ramach XI Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Toruniu zorganizował sympozjum na temat tendencji integracyjnych i dezintegracyjnych w czasach Drugiej Rzeczypospolitej. Łącząc badaczy różnych naukowych dyscyplin zmierzał do ustalenia możliwości, a także progów i barier w rozwoju międzywojennej Polski. W tym kontekście chronologicznym, przy uwzględnieniu zarówno polityki europejskiej w odniesieniu do mniejszości narodowych, jak też realiów polskich wypowiadał się w odrębnych artykułach oraz na ostatnim XII Powszechnym Zjeździe Historyków Polskich w Katowicach.

Największym jednak osiągnięciem naukowym i organizacyjnym prof. Henryka Zielińskiego w ostatnich latach stało się podjęcie studiów nad polską myślą polityczną XIX i XX w., stworzenie we Wrocławiu, w kierowanym przez Niego Zakładzie Historii Polski i Powszechnej XIX i XX wieku, ośrodka tych badań w skali ogólnopolskiej. Zainteresowanie myślą polityczną XIX i XX w. w odniesieniu do ziem zachodnich odnotowujemy w pracach Profesora już w końcu lat sześćdziesiątych. Także i później, na toruńskim zjeździe historyków, podjął problem „modelu polskiego działacza politycznego”, a więc kwestię łączącą zarazem sprawy polskiej kultury i myśli politycznej.

Zainicjowanie gruntownych badań nad kulturą polityczną naszego narodu, podjęcie redakcji serii wydawanej przez PAN pt. „Polska myśl polityczna XIX i XX wieku” miało stworzyć podstawy do opracowania syntezy wypełniającej półwiekową lukę po *Dziejach polskiej myśli politycznej w okresie porzbioryowym* Wilhelma Feldmana. Zgon Profesora nastąpił w czasie przygotowania 5 tomu wspomnianej serii.

Nakreślona powyżej droga naukowa prof. dra Henryka Zielińskiego jest bardzo uproszczonym wizerunkiem wybitnego uczonego, nie oddaje bowiem Jego rozległych zainteresowań badawczych i wielkiej aktywności naukowej. Pominięto znaczące uczestnictwo w różnorodnych formach organizacyjnych naszego życia naukowego, np. w zjazdach historyków, w komisji podręcznikowej UNESCO PRL-RFN, wypowiedzi na łamach „Trybuny Ludu”, „Polityki”, „Kultury”, „Więzi”, „Nowych Dróg” itp. Od ponad 30 lat prof. Zieliński zabierał głos w istotnych sprawach dla nauki historycznej, np. dostępu do źródeł, możliwości badań i perspektyw historiografii okresu Polski Ludowej. Zawsze opowiadał się za wiedzą, rzetelnym warsztatem i wysoką etyką zawodową historyka.

W prezentacji sylwetki naukowej prof. Henryka Zielińskiego pominięto także równie istotną jak badawcza Jego pracę dydaktyczną. Uczestnicy seminaryjnych

spotkań z Nim podziwiali głęboką wiedzę i rozległość horyzontów. Spotykali się z Jego życzliwością, zrozumieniem i tolerancją dla swoich poglądów i postaw. Formułowane przez Niego wysokie wymagania wobec zawodu historyka sprawdzały się w toku niezwykle interesujących i prowadzonych z wielką kulturą słowa wykładów. Prof. Zieliński przekazując wiedzę kształtował jednocześnie u słuchaczy umiejętność historycznego myślenia.

Prof. Henryk Zieliński skupiał wokół siebie grono uczniów i współpracowników, które w środowisku historyków najnowszych uzyskało miano „Szkoły Zielińskiego”. W naszych czasach niewielu jest uczonych historyków, których działalność naukowa i wychowawcza mogłaby pretendować do miana szkoły. Uświadamia ono w pełni Jego rolę, wielki autorytet naukowy i moralny. Niespodziewana śmierć prof. Zielińskiego jest dla nas wielkim ciosem. Głęboki żal po stracie Profesora i serdeczna pamięć o Nim towarzyszyć nam będzie zawsze. Cześć Jego pamięci.

Teresa Kulak